

Näkökohtia tekijänoikeuslainsäädännön ja –järjestelmän kehittämisestä rakennustaiteen näkökulmasta sekä huomioita opetusministeriön työryhmämuistioon 2007:18

LÄHTÖKOHTA

Rakennustaiteen osalta tekijänoikeuskysymykset on nähtävä kahdella tasolla. Toisaalta on kysymys suunnitelma-asiakirjoista teoksina, kuten esimerkiksi piirustuksina, mallinnuksina, luetteloina ja malleina. Näiden dokumenttien osalta teoskynnyksen tulee olla hyvin alhainen. Suunnitelma-asiakirjojen tulee dokumentteina nauttia suurta tekijänoikeussuojaa.

Toisaalta kysymys on suunnitelmien sisällöstä sekä niiden perusteella toteutetuista rakennustaiteen teoksista ja näiden välisestä elimellisestä yhteydestä. Tekijänoikeuden tulee voimakkaasti suojata suunnitelmia mahdollisuutena toteuttamiseen ja suunnitelmien sisältämän tekijänoikeudellisen hyödyn nauttimiseen. Arkkitehtuurissa suunnitelman toteuttaminen rakentamalla on kappaleen valmistamista, josta arkkitehti saa korvauksen ja johon työhön hän myös yleensä osallistuu jatkosuunnittelun kautta valmistusta kontrolloiden.

Laadittujen suunnitelmien ja rakennustaiteen välinen yhteys tulee tekijänoikeudellisesti nähdä samankaltaisena kuin kirjoitettu ja soitettu musiikki.

Kulloisenkin erityistapauksen arvioiminen edellyttää rakennustaiteen luonteen ymmärtämistä, arkkitehtuurin asiantuntemusta ja perehtyneisyyttä teoksen ominaispiirteisiin. Olennaista on turvata tekijänoikeuslailla suunnitelman sisältämä arkkitehtuurin laatu ja arkkitehdin suunnitelmallaan tuottama tekijänoikeudellinen hyöty.

Arkkitehdin työn näkökulmasta ajankohtaisimmat ja polttavimmat kysymykset liittyvätkin juuri suunnitelmien käyttöoikeuksiin ja niiden hallinointiin. Suomessa rakennustaiteen teosten tekijänoikeuksia voisivat valvoa Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Arkkitehtitoimistojen liitto ATL ja Suomen rakennustaiteen museo yhdessä.

YLEISET HUOMIOT MUISTION TEKSTIIN

Valtionhallinnolla tulee olla Suomen etuja palveleva yhtenäinen tekijänoikeuspolitiikka, jolla tarkoitetaan sitä, että Suomessa tekijöiden etu on tasavertaisessa asemassa teollisuuden edun kanssa. Työryhmän muistiossa todetaan yhtenä ongelmakohtana olevan se, että "lainsäädännön kehittäminen on vaikeaa erittäin voimakkaiden intressiristiriitojen vuoksi". Näkemyksemme mukaan tekijänoikeuden kannalta ristiriitaa ei ole, ellei haluta kokea ristiriidaksi tekijänoikeuden hyödyntäjien näkemystä, jonka mukaan heidän pitäisi saada tekijänoikeudet käyttöönsä vastikkeetta. Tässä keinotekoisesti aikaansaadussa ristiriitatilanteessa pitää julkisen vallan muistaa roolinsa tekijänoikeuksien takaajana, ei niiden korvauksettoman käytön mahdollistajana.

Tekijänoikeusmarkkinoilla myyjien ja ostajien välinen voimatasapaino on sellainen, että yksittäisen tekijän asemaa puolustaa ainoastaan laki.

Rajoitussäännösten väljentäminen ei turvaa Suomen etua. Tekijänoikeuslainsäädännön menestyksenkäs kehitystyö edellyttää muistion mukaan asenneilmaston paranemista. Olemme asiasta muistion kanssa samaa mieltä, mutta korostamme, että sillä ei voida tarkoittaa tekijänoikeusturvan rajoitussäännöksiä väljentämistä. Yhteiskunnan yhteisen ja yleisen edun kannalta on tärkeää, että turvataan luovan työvoiman pysyminen Suomessa. Sitä ei turvata väljentämällä rajoitussäännöksiä.

Tekijänoikeuden ydin liittyy keskeisesti sisältötuotannon arvoketjun alkupäähän ja luovan työn vaiheeseen. Luovan työn vaihetta ei pitäisi keinotekoisesti määritellä niin ahtaasti, että vain tietty luova työ nauttii oikeuksia, vaan se pitäisi osata määritellä entistä laajempaan.

Rakennustaiteessa keskeisin arvoa tuottava luova työ liittyy luonnosvaiheeseen, jossa ratkaistaan pääosa koko rakennuksen toteuttamiskustannuksista. Koska arkkitehtisuunnittelussa työn *aate- ja luonnosvaiheella* on niin keskeinen merkitys koko prosessin kannalta, tulisi sen tulosten yksiselitteisesti kuulua tekijänoikeuden piiriin. Ongelma esiintyy myös arkkitehtuurikilpailujen yhteydessä (ns. ideakilpailut). Huolimatta idea-sanana käytöstä arkkitehtuurikilpailuissa niiden tuloksena syntyy tekijänoikeutta nauttavia konkreettisia suunnitelmia – ei yksittäisiä ideoita.

Tekijänoikeuden hinta ei ole tiedon vastaanottamista ja sen välittämistä estävä tekijä.

Olemme samaa mieltä siitä, että tiedon saatavuus ja ilmaisen vapaus ovat tärkeitä asioita ja että niiden pitää toteutua. Toisin kuin tekijänoikeuden kritisoijat väittävät, oikeudelle asetettua hintaa ei voida pitää tiedon vastaanottamista ja sen välittämistä estävänä tekijänä. Tämän logiikan mukaan pitäisi kaikkia maksullisia hyödykkeitä pitää liiketoimintaa estävänä tekijänä. Muutenkin tekijänoikeuksien kritiikki on usein negatiivisesti muotoiltua. Tämä näkyy esim. väitteessä, jonka mukaan tekijänoikeus tekee tuotteista kalliita. Väite osuu harhaan, koska juuri tuotteen luovuuspanos on syy sille, että tuote on haluttava ja sillä on esteettistä ja/tai käytännöllistä arvoa – lyhyesti sanottuna tuote on hintansa väärti. Ilman luovaa panosta jäljellä on vain tuotannollinen arvo, ja tällaiselle tuotteelle mikä hyvänsä hinta on liian korkea. Kritiikki muuttuu entistä kompuroivammaksi kun väitetään, että kallis hinta estää uuden teknologian edellyttämää nopeaa ja tehokasta toimintaa aineistojen saamiseksi markkinoille. Markkinoiden nopeuden kytkeminen tekijänoikeuden hintaan osoittaa ymmärtämättömyyttä luovuuteen perustuvan liiketoiminnan selviytymismekanismeista.

Tekijänoikeuden intressipainopisteen tulee olla luovien tekijöiden oikeuksissa.

Muistioon kootun tekijänoikeuskritiikin mukaan tekijänoikeuden intressipainopiste on väärä ja siihen vedoten ehdotetaan tekijänoikeuden painopisteen siirtämistä luovien tekijöiden oikeuksista teollisuuteen, tuottajien ja jakelijoiden suuntaan. Edelleen tekijänoikeuskritiikissä otetaan lähtökohdaksi tekijänoikeuslainsäädännön valmistelun lähtökohdan muuttaminen kulttuuripolitiikasta teollisuus- ja tietoyhteiskuntapolitiittiseksi. Esitetyt vastakkainasettelut ovat väärä. Kulttuuripolitiikka, teollisuuspolitiikka ja tietoyhteiskuntapolitiikka eivät ole vastakkaisia osapuolia. Tekijänoikeusasioiden siirtäminen kulttuuripolitiikasta teollisuus- ja tietoyhteiskuntapolitiikkaan ei ole pelkästään tarpeetonta vaan lisäksi se olisi vahingollista. On käsittämätöntä, että oikeuksien haltijat joutuvat uhraamaan luomisaikaansa siihen, miten säilyttää mahdollisuus ansaita luovalla työllään, kun sekundaarikäyttäjät voivat katsoa luonnolliseksi oikeudekseen toisen työstä vastikkeettoman hyötymisen. Vaarantaisiko painopisteen uussuuntaus luovan työn aseman Suomessa?

KOHDITTAIN VASTAUKSET ARKKITEHTIEN KANNALTA TÄRKEISIIN KYSYMYKSIIN

Kysymys 3: *Millainen vaikutus markkinakehityksellä ja liiketoimintamallien kehityksellä tulisi olla lainsäädäntöön? Mikä osuus jää liiketoiminnan riskille?*

Suomen kaltaisen maan selviäminen kansainvälisillä markkinoilla voi perustua vain siihen, että markkinakehitys ja liiketoimintamallien kehitys johtavat entistä luovemmille aloille. Lainsäädännön tulisi tukea tekijänoikeuden suojaa luovien alojen eduksi. Luovien alojen kehitykselle ei ole tervettä se, että yritys joutuisi lainsäädännöllisesti "kopioijia" huonompaan asemaan.

Kysymys 4:

Pitääkö lakia muokata tekniikan ja jakelun ehdoilla vai sisältöjen ehdoilla?

Lakia pitää muokata sisältöjen ehdoilla. Jakelu ja tekniikka vanhenevat nopeasti ja pelkästään niiden pohjalle rakennettu laki on jo syntyessään menettänyt ajankohtaisuutensa.

Kysymys 5: *Tuleeko suojatun aineiston taloudellisesta hyödyntämisestä aina suorittaa korvaus tekijälle? Miten muut käytön ehdot vaikuttavat asiaan?*

Lähtökohtana tulee olla se, että suojatun aineiston taloudellisesta hyödyntämisestä on aina suoritettu korvaus tekijälle. Käsityksemme mukaan korvausvelvoitetta ei edes pitäisi asettaa kyseenalaiseksi, vaan tekijällä on itsestään selvä oikeus korvaukseen työstään.

Kysymys 6: *Miten tiukka lainsäädännön tulisi olla? Pitääkö sitä heikentää vai vahvistaa?*

Lain pitää olla tiukka tekijänoikeuksien taloudellisen hyödyntämisen osalta, eikä sitä tule siltä osin heikentää.

Kysymys 8: *Onko tekijänoikeuden painopiste liikaa tekijöiden oikeuksissa? Vai onko se liikaa tuottajien ja kustantajien, siis teollisuuden oikeuksissa?*

Tekijänoikeuksien painopisteen pitää nimensä mukaisesti olla tekijöiden oikeuksissa. Lakia ei pidä muuttaa "Kustantajien- ja teollisuuden oikeuslaiksi"

Kysymys 9: *Eikö tekijänoikeuden tasapainoa pidä jatkuvasti säätää myös rajoituksilla? Mitkä seikat tähän vaikuttavat?*

Luovaan työhön perustuvan elinkeinon harjoittaminen muuttuisi mahdottomaksi tilanteessa, jossa tekijät joutuisivat jatkuvasti varautumaan uusiin ja yllättäviin rajoituksiin.

Kysymys 11: *Tuleeko Suomen tekijänoikeuslakiin ottaa – ja millainen – työsuhteessa syntyneiden teosten oikeuksien siirtymistä koskeva erityissäännös (tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevien säännösten lisäksi)?*

Tekijänoikeuslainsäädännössä tulee täsmentää työsuhteessa syntyneiden teosten tekijänoikeudellista asemaa.

Kysymys 13: *Miten määritellään kielletyn ja rangaistavan raja?*

Määritellään rajaksi vastikkeettoman taloudellisen hyödyn tavoittelu. Rakennustaiteen teosten valokuvaaminen kaupallisiin tarkoituksiin on säädettävä korvauksen alaiseksi. Kyseessä on tällöin tilanne, jossa taloudellista hyötyä saadaan puhtaasti kyseessä olevaa rakennustaiteellista teosta hyödyntäen. Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa TempPELLIAUKION kirkon tai Finlandia -talon kuvien käyttö matkailutuotteissa.

Kysymys 14: *Onko tekijänoikeus oikeutena aikansa elänyt? Kuinka paljon ja mitä on muuttunut? Ovatko perusteet kohdallaan? Tarvitaanko täysrevisio?*

Tekijänoikeus on, päinvastoin kuin kysymyksessä epäillään, muuttunut entistä tärkeämmäksi, koska jatkuvasti enenevä osa Suomen hyvinvointia on muuttunut siitä riippuvaiseksi. Rakennussuunnittelualalla on tapahtunut suuria teknisiä ja toiminnallisia muutoksia. Tekijänoikeuslainsäädäntö ja tekijänoikeussopimukset eivät ole vielä huomioineet rakennustaiteen erityispiirteitä ja uusia tarpeita.

Kysymys 15: *Ovatko käsitteet ajan tasalla?*

Käsitteet pitää päivittää. Teos-käsite on vanhahtava, eikä tunnista kaikkia tekijänoikeuteen liittyviä asioita – esimerkiksi rakennustaiteen osalta tulisi ehdottomasti *selventää* aiemmin mainittujen suunnitelmiin ja valmiiseen rakennukseen kohdistuvia tekijänoikeuksia ja näiden välistä *elimellistä yhteyttä*. Myös idea-käsite tulisi määritellä. Arkkitehtisuunnittelussa idea ei ole abstrakti *aineeton asia tai yksittäinen oivallus*, vaan konkreettinen suunnitteluratkaisu *tai sen osa*.

Kysymys 19: *Millainen rooli julkisella vallalla tulisi olla? Sitovia toimia vai toimijoille toimintavapautta? Hyviä palveluja, arm's length -etäisyydeltä vai lisää sääntelyä?*

Julkisen vallan on muistettava roolinsa toimijoiden tasapuolisen aseman turvaamisessa ja tätä tarkoitusta varten on ylläpidettävä riittävä määrä sitovia säädöksiä.

Muistion luku tekijänoikeuksien periaatteista on asiantuntevasti kirjoitettu ja vastaa näkemyksiämme. Tekijänoikeuteen kuulumattomat asiat on listattu yksiselitteisesti. Listassa on kuitenkin muutamia käsitteitä, jotka mielestämme pitäisi saattaa tämän päivän käsityksiä vastaaviksi. Suoraviivainen maininta siitä, että idealla ei olisi tekijänoikeutta on uusien suunnittelumenetelmien ja suunnittelun hankintatapojen myötä tullut epäoikeudenmukaiseksi ja mahdollistaa tekijänoikeuksilla keinottelun.

Kysymys 20: *Onko oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevien säännösten osalta kehittämistarpeita? Jos on, niin millaisia?*

Oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevassa listassa on yksi kohta, joka edellyttää täsmennyksen, eräänlaisen käyttöohjeen. Rakennusten ja käyttöesineiden muuttamiseen liittyy aina niiden käytön turvallisuus ja suunnittelijan vastuu turvallisuudesta ja käytettävyydestä. Rajoitukseen on syytä kirjata maininta siitä, että vastuu siirtyy muuttajalle. Kaipaammekin erillistä selvitystä tekijänoikeuksista suhteessa suunnittelijan vastuisiin ja velvollisuuksiin.

Kysymys 27: *Kuinka laajalle yksityisen kopioinnin vapauden tulisi ulottua? Tulisiko laissa asettaa nykyistä selvemmat kappale- ym. rajat?*

Kopioinnin salliminen yksityiseen käyttöön riippuu siitä minkälaista tekijänoikeudellista aineistoa kopioidaan. On eri asia kopioida omaan käyttöön esim. taideteollisuuden ja muotoilun tuotteita kuin musiikkia tai elokuvia. Voiko esimerkiksi kopioida (teetättää) omaan käyttöönsä hankkimansa tekijänoikeutta nauttivan huonekalun. Lisäksi ovat tulleet kokonaan uusiksi elementeiksi virtuaalikappaleet. Mikä niiden merkitys tulee olemaan yksityiskäytön kannalta.

Kysymys 34: *Mikä on sähköisen kaupan liittyvän käyttöluvan myynnin suhde loppukäyttäjän kopiointiin? Sisältyykö käyttölupa oikeus kopioida?*

Eräänä rajauksen käyttöluvan ja kopioinnin osalta voisi olla hankittu käyttötarkoitus. Ostotilanteessa voidaan määritellä, että on hankittu yksityiseen käyttöön eikä hankinta johda taloudelliseen hyödyntämiseen. Esim. rakennuksen rakentamista varten hankittuja piirustuksia, malleja ym. saa käyttää ainoastaan sitä kohdetta varten, mihin ne on hankittu.

Kysymys 46: *Pitäisikö kumota säännös, jonka mukaan oikeuksien edelleen luovuttaminen ja teoksen muuttaminen ei ole sallittua, ellei siitä ole sovittu?*

Ei pitäisi. Tosin voisi olla syytä säädännöillä tukea käytäntöä, jossa myynnin yhteydessä veloitettaisiin muistuttamaan siitä, että muuttaminen ja edelleen luovuttaminen eivät ole sallittuja, ellei niin erikseen sovita.

Kysymys 47: *Pitäisikö harkita vahvempia tai jopa pakottavia säännöksiä joihinkin kohtiin?*

Lain 3 lukuun pitäisi lisätä kohta niitä tilanteita varten jolloin teos on luotu täytettäessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä, tekijänoikeus teokseen siirtyy työnantajalle. työtehtävän määrittelemässä laajuudessa. Sama koskee vastaavasti myös virkasuhteessa luotua teosta. (Teoksen luojalle tulisi jättää teoksen jälkikäytöstä korvausoikeus myös työsuhteen päätyttyä)

Kysymys 48: *Olisiko sääntelyssä edelleen otettava huomioon sopijapuolten mahdollisesti keskenään epätasapainoinen asema?*

Kyllä. Lainsäädännön peruslähtökohdan tulee olla keskenään epätasapainoisten sopijapuolten tasavertaisen kohtelun turvaaminen.

Kysymys 56: *Pitäisikö em. periaatteisiin tehdä tarkennuksia, korjauksia tai laajennuksia?*

Kyllä. Linkitys edellyttää kokonaisvaltaisen ja perusteellisen tarkastelun ja tuonee mukanaan tarkennuksia lakiin. Muistion huomiot linkityksestä luovat hyvän lähtökohdan tarkastelulle.

Kysymys 57: *Pitäisikö säätää siitä, että tekijänoikeuteen vetoamisesta voi sitovasti luopua? Millainen tällainen sääntely voisi olla? Olettamasäännös?*

Mitä kysymyksellä tarkoitetaan. Verkkoaineiston osalta vai yleensä. Mitä tarkoittaa "luopua sitovasti tekijänoikeuksista".

Kysymys 58: *Onko tällainen lupaolettama olemassa?*

Kysymys 58 ja osittain myös kysymys 57 lähtevät siitä olettamasta, että tietoverkko olisi jotenkin erityinen ja vapaa paikka tekijänoikeuksien osalta. Koska mitä ilmeisemmin kaikki sellainen toiminta ja kauppa, joka voidaan siirtää tietoverkkoon, tulee sinne siirtymään, ei tietoverkkoa pitäisi lainsäädännössä käsitellä erityisenä vapaana vyöhykkeenä. Ennemminkin lainsäädännön pitäisi tähdätä tietoverkon mahdollistavien aukkojen paikkaamiseen.

Kysymys 65: *Jotta tekijänoikeuden kansainvälinen järjestelmä toimisi paremmin, pitäisikö tehdä uusi kansainvälinen yleissopimus sovellettavasta laista?*

Kyllä. Kansainvälistymisen merkitys arkkitehtien toiminnassa ja tekijänoikeuksiin liittyvissä asioissa on lisääntynyt.

Kysymys 75: *Miten tekijänoikeusmerkintöjen ja -ilmoitusten käyttöä voitaisiin parhaiten edistää?*

Rakentamisen suunnittelu on hyvin ohjeistettua ja säännöksillä ohjattua. Varsin yksinkertaista olisi säätää sitovia määräyksiä tekijänoikeusmerkintöjen liittämistä suunnitelmiin esimerkiksi alla esitetyn mukaisesti.

Tekijänoikeusteksti:

Tekijänoikeus - Copyright © Tämän aineiston tai sen jonkin osan kopioiminen tai jäljentäminen valokopioimalla, digitoimalla, tietojärjestelmään tai tietokantaan tallentamalla taikka mitä tahansa muuta tallennus- tai jäljentämistapaa käyttäen, samoin kuin aineiston tai sen osan myyminen, vuokraaminen, lainaaminen ja muu levittäminen tai aineiston välittäminen tietoverkon välityksin on sallittu vain Arkkitehtitoimisto :n / arkkitehti NN:n antaman etukäteisen kirjallisen luvan nojalla ja luvan mukaiseen käyttötarkoitukseen. Aineiston luvattomasta käytöstä seuraa tekijänoikeuslain mukainen vahingonkorvausvelvollisuus ja rangaistusvastuu.

Kysymys 89: *Miltä osin ja millaisin ehdoin tekijänoikeustulo voisi tuloverotuksessa olla pääomatulon tapaan verotettavaa? Millä tavoin alkutuotannon yhtiöittäminen toimii?*
Kannattanee tehdä erillinen tarkastelu ammatinharjoittajien osalta ja huolehtia siitä, että arkkitehdit eivät joudu muita huonompaan asemaan.

Kysymys 92: *Olisiko mahdollista selventää linkityksen tekijänoikeudellista arviointia lakia muuttamatta?*
Linkitys on kokonaan uusi keino tiedon välittämiseksi, esille saattamiseksi ja selittämiseksi. Tuntuu luonnollisemmalta, että se kuvataan laissa erikseen. Linkitys mahdollistaa kokonaan uudentyypisten kaupallisten palvelujen rakentamisen toisten tuottamaa tietoa hyödyntämällä. Voimme vasta aavistella kaikkia niitä mahdollisuuksia, joilla sen avulla voidaan kiertää tekijänoikeuksien korvaamista tekijöille.

Kysymys 93: *Mitkä tekijänoikeudelliset seikat muodostuisivat merkityksellisiksi? Moraaliset oikeudet?*
Sekä tekijänoikeudelliset että taloudelliset.

YHTEENVETO

Kaikkea ei voida jättää markkinoiden armoille. Jo nyt on havaittu kuinka tärkeää on säädellä markkinoita monin eri tavoin esimerkiksi korruptiota ja monopolien väärinkäytöksiä vastaan. Tekijänoikeuden suoja tulee luovuuteen perustuvassa taloudessa olemaan entistä merkittävämpi. Tekijänoikeuksien ostaminen ja myyminen tulevat entisestään lisääntymään. Lainsäätäjän on tämän takia syytä tarkasti seurata myös mitä lisenssi- ja sopimusoikeuksien piirissä tapahtuu.

Helsingissä 31.5.2007

Suomen Arkkitehtiliitto SAFA

Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL

Tuula Paalimäki
Apulaispääsihteeri

Vesa Juola
Toiminnanjohtaja